

דף מב

פב. א. כיצד מברכים על פת הבאה בכסנין?

- ב. גמרו סעודתם ועדיין לא ברכו ברכת המזון, והביאו לפנייהם מיני מאכל או שתיה – כיצד ינהגו?
ג. ברך על היין שלפני המזון, האם פטר את היין שלאחר המזון ושבתוכו? וכן בפרפרת.
ד. ברך על היין שבתוך המזון – האם פטר את היין שלאחר המזון?
ה. ברך על הפת – האם פטר את הפרפרת ומעשה קדרה? ומה הדין להפך?

א. פת הבאה בכסנין (יש מפרשים: מין מאפה הממולא במיני פירות וכדו'. וי"מ: שנילוש בדבש ומי ביצים וכדו'. וי"מ מאפה דק ופריך); מברך לפנייה 'בורא מיני מזונות' ולאחריה ברכה מעין שלש. ואם קבע סעודתו עליה – דינה כפת לכל דבר. [ומשמע בגמרא שלפי ר' מונא בשם רבי יהודה מברכים עליה 'המוציא' גם ללא קביעת סעודה, אבל אמר רב יהודה אמר שמואל: אין הלכה כרבי מונא].

כמובא לעיל, לפרש"י (מא: ד"ה פת הבאה) פת הבאה בכסנין, הואיל ואכילתה מועטת לא הטעינוה ברכה מעין שלש [ונראה שאפילו אכל הרבה ומהר, כיון שבאכילה רגילה אין בה כוית דגן בכדי אכילת פרס, אין מברכים עליו ברכת הדגן. מהגרז"נ גולדברג שליט"א]. והתוס' חלקו על כך.

וכן הדין ב'לחמניות' שבלילתן רכה (עפ"י או"ח קסח, ח), מברך עליהן 'מזונות' ואם קבע סעודתו עליהן – 'המוציא'.

רש"י פירש 'לחמניות' – אובליא"ש. ובשו"ע שם מבואר שהאובליא"ש בלילתן עבה וברכתן 'המוציא' לעולם. ולעומת זאת בתר"י (כו. בדפי הרי"ף ד"ה וא"י) מובא שאובליא"ש ברכתן 'מזונות' לעולם, שאין בהן קביעות. וצ"ל שכל אחד דיבר על מין אחר, או שמא יש להגיה בספרים.

ב. אמרו: גמר סעודתו – אסור מלאכול.

פרש"י אסור מלאכול – עד שיברך ברכת המזון ויחזור ויברך על הבא לפניו – לפי שהסיה דעתו מאכילה. [והטעם שצריך לברך ברכת המזון מיד, יש מפרשים שהריהו כמו שהתחיל לברך. עפ"י רשב"א וראב"ד. ומצינו כיו"ב בדברי הרמב"ן בפ"י דפסחים, שאם מוג כוס שני והכין עצמו לאמירת ההגדה, שוב אסור להפסיק בשתייה אחרת. ע' באה"ל תעג, א].

והתוס' כתבו שמוותר לו לאכול אלא שצריך לברך על אכילתו (וכפי המפורט לעיל מא:). ואם הביאו לו פת – צריך ליטול ידיו ולברך 'המוציא' (וכשיטה זו נקטו הרא"ש והטור קעט, וכן נקטו לעיקר בתוס' פסחים קא-קב. וכן הסכימו להלכה המג"א הט"ו והגר"א קעט). ויש שנקטו שרק אם נטל ידיו במים אחרונים שהוא מזומן לברכה וכאילו התחיל בה, לכך אינו רשאי לאכול עד שיברך ברכת המזון, משא"כ כשאמר 'הב לן ונברך' (ב"י ושו"ע בדעת הרא"ש ותר"י). ויש מחלקים בין אם אמר 'הב לן ונברך' ובין גמר בדעתו שלא לאכול (עפ"י רמב"ם ברכות ד, ז ח).

ואמר רב פפא: לא נאמר אלא בשסילק (-) הלחם מעל השלחן (רש"י). תוס': שסילק השלחן מלפני המסובים), אבל ללא סילוק אעפ"י שגמרו לאכול אין כאן הסח הדעת מאכילה. וכן סוברים רבא ור' זירא, אלא שרבא כשנתארח אצל ריש גלותא אמר שאין סילוק השלחן מהוה הסח הדעת מפני שסומך על שלחן בעל הבית ואפשר שיביא לפנייהם עוד לאכול.

אמר רב, וכן רב כהנא: הרגיל בשמן לאחר הסעודה – שמן מעכבו, וכל עוד לא נמשח בו – אין זה הסח הדעת (לפרש"י להלן נג: נראה שנחלקו הדעות בדבר).

ואולם הסיקו להלכה (עפ"י דברי ר' חייא בר אשי בשם רב) שרק אם נטל ידיו מים אחרונים אסור לאכול, כי תכף לנטילת ידים ברכה, אבל לא מקודם לכן. [במקום אחר אמרו רב ברונא ורב חננאל בשם רב: כיון שאמר 'הב לן (הכוס) ונברך' (וכן אם אין כוס ואמרו 'בואו ונברך'. וה"ה אם נטל הכוס לברך ברכת המזון, אפילו לא נטל מים אחרונים. פוסקים) – הרי זה הסח הדעת. עפ"י פסחים קג: ורש"י ורשב"ם].

כתבו התוס': עתה אין אנו נוהגים בעקירת שלחן ואיננו מושכים ידיו מן הפת עד ברכת המזון. ואולם משאמרו 'הב לן ונברך' או נטלו ידיהם – הרי זה הסח הדעת ואסורים לאכול ללא ברכה. ודוקא כשאמר בעל הבית 'הב לן ונברך' [ואז אסורים אף האורחים לאכול שוב בלא ברכה, אם שתקו והסכימו עמו. מג"א], אבל לא כשאמר האורח, ואף הוא עצמו יכול לחזור ולאכול עם בעה"ב (תוס'; או"ח קעט, ב). אך אם הסיח דעתו בבירור והחליט שלא לאכול ולשתות עוד אפילו אם בעה"ב יאכל וישתה, וכל שכן כשנטל ידיו – הרי זה הסח הדעת (עפ"י מג"א סק"ג).

והרמב"ם (ברכות ד, ז), פסק שאם גמר בלבו שלא יאכל וישתה עוד, אם נמלך ובא לאכול או לשתות – חוזר ומברך. ואם לא גמר בלבו, אפילו פסק כל היום – אינו חוזר ומברך. ויש סוברים שאפילו גמר בלבו, אין צריך לברך שוב אלא לשתיה אבל לאכילה לא, כיון שדרכו של אדם לפעמים להיות נמלך בסעודתו, ופעמים יושב לסעודה קטנה ונמלך לסעודה גדולה (עפ"י תר"י ור"ן; ראב"ד בהשגותיו על הרמב"ם שם. וכן נקט הגר"א (קעט) לעיקר). ומובא במשנ"ב שאם אמר 'בואו ונברך' וכדו', כיון שנחלקו הפוסקים אם חוזר ומברך על אכילה נוספת, יש ליוהר לכתחילה שלא לאכול. ולענין שתיה בלבד משמע שאין לחוש, כי לכל הדעות שותה ומברך לפני שתייתו. ובכף החיים החמיר אף בשתייה. (אולי מפני שחשש לדעת הראשונים שאסרו לשתות קודם ברכה"מ אף בברכה וכו"ל. ושם מדבר בשאר משקים מלבד יין וחשש לדעת האה"ע).

ולענין פירות לקינוח; החזו"א (או"ח כו, ז) נקט לעיקר כדעת המגן-אברהם, שאם אוכל לאחר שאמר 'הב לן ונברך' – צריך לברך לפנייהם ולאחריהם ואינו נפטר בברכת המזון.

ג. תנן: ברך על היין שלפני המזון פטר את היין שלאחר המזון (קודם ברכת המזון, אבל לאחר מכן לדברי הכל צריך ברכה. רי"ף ושו"פ). ואמרו בשם רבי יוחנן ורבי יהושע בן לוי: לא שנו אלא בשבתות וימים טובים [וכיוצא בהם ימים שרגילים לקבוע ביין, כגון יום הקזה וכדו' (גמרא) או במקומות שהיין מצוי. רא"ש בשם הראב"ד], אבל בשאר ימות השנה שאינו רגיל ביין שלאחר המזון – מברך על כל כוס וכוס, שהוא כנמלך. וכן ביום טוב, אם אינו רגיל בדבר – מברך [כמו שנהג אביי].

לדעת התוס' מדובר בשתיית יין שהיו נוהגים בו לאחר שנטלו ידיהם לסעודה, הוא יין שלפני המזון, אבל יין שקודם נטילת ידים אינו שייך לסעודה וצריך לברך אחריו ברכה אחרונה ואינו פוטר את היין הבא אחר כך.

ונקטו הפוסקים שיין של קידוש פוטר אפילו שבא קודם שנטל ידיו (עפ"י מג"א קעד סק"ה, בדעת הטשו"ע). אבל ביין של הבדלה הבא קודם שנטל ידיו לסעודה או קודם שקבע עצמו לסעודה על השלחן, נחלקו הפוסקים האם פוטר את היין הבא לאחר מכן אם לאו (התוס' נקטו שאינו פוטר, ואילו הרא"ש בפסחים פ"ד ד נקט שפוטר. ולפיכך בסתמא פטור שספק ברכות להקל, ולכתחילה יתכוין המבדיל שלא להוציא היין שבתוך הסעודה. עפ"י ב"י ושו"ע).

עוד כתבו התוס': כשם שיין שלפני המזון פוטר את שלאחר המזון, כך הוא פוטר את היין שבתוך המזון, הבא לשרות המאכל (וכ"כ בשו"ת הרשב"א תפו).

ברך על הפרפרת שלפני המזון, פטר את הפרפרת שלאחר המזון.

ד. ברך על היין שבתוך המזון; רב אמר: פוטר את היין שלאחר המזון. וכן אמר רב נחמן. ואילו רב כהנא ורב ששת רב הונא ורב יהודה וכל תלמידי רב אמרו: אינו פוטר, שזה לשרות וזה לשתות. ומן הסתם תלמידי רב שמעו כן מרב. ונראה שכן הלכה. ואמנם אין לנו עתה 'יין שלאחר המזון', שהרי אין אנו מושכים ידינו מן הפת, וכנ"ל (תוס' וש"פ).

ה. ברך על הפת – פטר את הפרפרת. (רש"י: מיני בשר או דגים. תוס': מיני פת שברכתם 'מזונות'. וכתבו התוס' שמדובר בפרפרת שבתוך הסעודה, כי פרפרת שלאחר הסעודה – אין ברכת הפת פוטרתה כדלעיל מא:). וכל שכן שפטר מעשה קדרה (כגון דייסה) שהוא בא לזון ממש. ונסתפקו בגמרא בדעת בית שמאי, האם חולקים על דין זה וסוברים שברכת הפת אינה פוטרת אף לא מעשה קדרה, וכל שכן פרפרת. ברך על הפרפרת – לא פטר את הפת. והעלו בגמרא אפשרות לפרש שפרפרת פוטרת מעשה קדרה, ובית שמאי חולקים על כך (ולא על הרישא), וסוברים שהפרפרת אינה פוטרת מעשה קדרה. ועלה ב'תיקון'. א. אפילו ברך על הפרפרת 'בורא מיני מזונות' ונתכוין לפטור הפת – לא פטר [ואינו דומה למברך 'מזונות' על הפת שיצא] (עפ"י שיטמ"ק; משנ"ב קעו סק"ב).

ב. יש אומרים שלפי לשון ראשונה שב"ש חולקים על הרישא, סוברים חכמים שהפרפרת אינה פוטרת מעשה קדרה (עפ"י רשב"א; כס"מ ולח"מ ד,ו בדעת הרמב"ם). וכן מובא בירושלמי. ונחלקו הראשונים להלכה (ערמב"ם שם שנקט לפי גרסתנו (וכן גרס הרדב"ו ח"ב תרמג) 'בירך על מעשה קדירה פטר את התבשיל, בירך על התבשיל לא פטר את מעשה קדירה'. והרמ"א (קעו) פסק שפוטר, כיון שברכת שניהם 'מזונות' (משנ"ב). וישנה דעה בראשונים (ע' במאירי ושיטמ"ק, כס"מ בדעת הרמב"ם) שאפילו דברים שברכתם 'שהכל' נפטרים בברכת 'מזונות' של מעשה קדרה או של הפרפרת, כשם שהפת פוטרת שאר מאכלים.

דפים מב – מג

פג. אנשים האוכלים או שותים יין בחבורה – מתי כל אחד ואחד מברך לעצמו ומתי אחד מברך לכולם?

היו יושבים לאכול – כל אחד ואחד מברך לעצמו (בין ברכה שלפני המזון בין שלאחריו. תוס' ושאר ראשונים. ועתוס' חולין קו: ד"ה שמע). הסבו – אחד מברך לכולם (לפניה ולאחריה). והעלו בגמרא שהוא הדין בלא הסבה אלא שהזמינו עצמם לאכול במקום פלוני – הרי זו כקביעות ואחד מברך לכולם, ואעפ"י שכל אחד ואחד אוכל מכרו.

א. בירושלמי נחלקו (לפי גרסת כמה ראשונים) בעל הבית האוכל עם בני ביתו, האם מצטרפים אפילו לא הסבו בתחילה ביחד אם לאו. והלכה שמצטרפים מפני שכל בני הבית נגריים אחר בעל הבית [ודוקא אם אכלו על שלחן אחד] (עפ"י ראשונים; או"ח קסז, יא).
ב. כתבו התוס' ושאר פוסקים: עתה שאין לנו הסבה, ישיבה שלנו הריהי כקביעות. ודוקא כשאוכלים פת על שלחן אחד [ובמפה אחת], אבל בני אדם האוכלים תוך כדי הליכתם בדרך ולא ישבו – כל אחד ואחד מברך לעצמו [אפילו אוכלים כולם מכרו אחד].
ג. מדברי התוס' מבואר שגם כשנתישבו לאכול בזה אחר זה וכל אחד ברך לעצמו 'המוציא', בברכת המזון שלאחר האכילה אחד מברך לכולם אם קבעו לאכול באותו מקום וכד' (וע"ע להלן מה).